

Данилюк Л. В.,

кандидат філологічних наук, доцент Полтавського інституту економіки і права, університету “Україна”, м. Полтава, Україна

lyudanilyuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1040-7678>

Назаренко А. В.,

студентка магістратури кафедри перекладу та іноземних мов Полтавського інституту економіки і права, університету “Україна”, м. Полтава, Україна

Alina.nazarenko13@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0592-2074>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Дослідження фразеологічних одиниць завжди викликало чимало дискусій, які не вщухають і сьогодні. Відчутний внесок у дослідження фразеологічних одиниць зробили свого часу такі вітчизняні та зарубіжні лінгвісти як Баранцев, Виноградов, Демський, Кунін, та інші. Сьогодні вже напрацьовані загальноприйняті визначення фразеологічної одиниці (Виноградов, 1977; Кунін, 1986), розглянуті проблеми спільного та відмінного між фразеологізмом та словом (Демський, 1991), фразеологізмом та вільним сполученням слів (Жуков, 1990).

Не зважаючи на те, що існує вже чимало спеціальних праць, в яких досліджувалися різні аспекти цієї мовної одиниці, та продовжують панувати різні погляди стосовно структурно-семантичних особливостей фразеологічних одиниць, їх значення, класифікацій тощо, фразеологізми і сьогодні є цікавою та актуальною темою для наукового аналізу. Перекладацький аспект фразеологізмів неодноразово був предметом дослідження зарубіжних та вітчизняних лінгвістів, проте в українському перекладознавстві англomовні фразеологічні одиниці лише нещодавно стали предметом наукових розвідок (Швець, 2013) і потребують серйозних наукових праць. Так, ще малодослідженим в українському перекладознавстві залишається зіставний аналіз фразеологізмів англійської та української мов, аналіз особливостей вживання та перекладу фразеологічних одиниць в різних типах дискурсів тощо.

Метою дослідження є аналіз особливостей функціонування англomовних фразеологічних одиниць у художньому дискурсі та способів їх відтворення в українських перекладах. Для досягнення поставленої мети ставиться і розв'язується низка конкретних завдань: уточнюється поняття фразеологічної одиниці, розглядаються різні типи фразеологічних одиниць, їх основні класифікації та способи перекладу,

аналізуються особливості вживання фразеологізмів у художніх творах Е. Хемінгуея, проводиться аналіз способів відтворення англomовних фразеологізмів в українських перекладах.

Матеріалом для наукового аналізу слугують спеціальні наукові праці з теми, що досліджується, а також англomовні фразеологізми, у кількості 348 одиниць, зібрані методом суцільної вибірки на 374 сторінках оповідань Е. Хемінгуея “The Old Man and the Sea” та “The Garden of Eden”, та їхні переклади українською мовою здійснені професійним перекладачем В. Митрофановим.

У дослідженні використовувалася низка наукових лінгвістичних методів, а саме: метод суцільної вибірки мовних одиниць (фразеологізмів), аналіз спеціальної літератури з теми дослідження, перекладацький аналіз способів відтворення англomовних фразеологізмів українською мовою, кількісний аналіз частоти вживання фразеологічних одиниць та способів їх перекладу.

Як вважає більшість лінгвістів, фразеологізм (далі - ФО) – це специфічна за своєю структурою та семантикою мовна одиниця, що займає у ієрархічній структурі мови як системи, проміжний рівень між лексемою та синтаксемою. ФО є надбанням мови і її народу, відображенням його мудрості, певних національних традицій, етичних норм і входять, поряд з окремими словами, в лексичний інвентар мови, а їх вживання робить мову більш експресивною, оскільки фразеологічні одиниці є, зазвичай, емоційно забарвленими і використовуються в мовленні як готові одиниці. ФО не є еквівалентами слів, оскільки не є щільно оформленими. Експресивність, притаманна фразеологізмам, відіграє в мовленні не останню роль. Образність та метафоричність ідіом надає їм виразності та енергії. З іншого боку, елементи фразеологічних словосполучень настільки пов'язані між собою семантично, що це дозволяє вносити їх у тлумачні словники як окремі самостійні одиниці мови.

Як показує аналіз спеціальної літератури з теми дослідження, ФО є неоднорідними за своїми структурно-семантичними характеристиками і настільки різноманітними, що сьогодні немає єдиної класифікації цих одиниць, їх декілька, і пояснюється це тим, що вони базуються на різних принципах.

Не вдаючись тут у деталі відмінностей між існуючими класифікаціями ФО, зазначимо лише, що більшість з них мають право на існування і, здебільшого, вони доповнюють одна одну.

Найбільш поширеною є структурно-семантична класифікація В. Виноградова, за якої усі ФО поділяються на три типи: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення (Виноградов, 1977). Розглянемо характерні особливості цих типів фразеологічних одиниць.

Фразеологічні зрощення – це абсолютно неподільні стійкі поєднання, загальне значення яких не залежить від значення слів, що входять до їх складу: *to kick the bucket* - померти. У більшості випадків, у

фразеологічних зрощеннях неможлива перестановка компонентів і вони не допускають до свого складу додаткових слів.

Фразеологічні єдності – це такі стійкі поєднання слів, в яких за наявності загального переносного значення чітко зберігаються ознаки семантичної роздільності компонентів: *to paint the devi blacker than heis* - згущувати фарби. Зв'язок між компонентами фразеологічної єдності мотивований, виразно відчувається метафоризація.

Фразеологічні сполучення - це усталені звороти, до складу яких входять слова і з вільним, і з фразеологічним пов'язаним значенням: *to pay attention to smb.* (звертати на кого-небудь увагу). У фразеологічних сполученнях існує можливість перестановки компонентів, та обов'язковість вільного вживання одного з компонентів, та зв'язаність вживання іншого компоненту (*a Sisyphian labor* – Сізіфову працю, *a labor of Sisyphus* – праця Сізіфа).

Н.Шанський виділяє четвертий тип ФО - «**фразеологічні вирази**», визначаючи їх як готові мовні одиниці з постійним лексичним складом і певною семантикою, що складаються зі слів з вільним номінативним значенням (Шанський, 1963). Чільне місце серед них займають прислів'я та приказки типу: *not all is gold that glitters* (не все те золото, що блищить) або вирази, що є формою певного поняття як, скажімо, в українській - *вищій навчальний заклад*.

Класифікація, запропонована О.Куніним, поділяє ФО на чотири структурно-семантичні класи: 1) **номінативні** ФО, тобто фразеологізми, що означають предмети, явища: *the last straw* (остання крапля); 2) **номінативно-комунікативні** дієслівні ФО, які можуть трансформуватися в речення при вживанні дієслова в пасивному стані: *to break the ice – the ice is broken*; 3) **вигуківі і модальні**, тобто ФО, що виражають емоції: *by George!* (ось тобі й маєш!); 4) **комунікативні** ФО, тобто ті, які характеризуються структурою простого та складного речення (це приказки та прислів'я): *If your unafter two hares, you will catch neither* (Кунін, 1986).

Деякі дослідники, зокрема І.Корунець, схиляються до класифікації ФО за частинами мови, до яких вони належать, тобто пропонує розглядати їх лексико-граматичну природу, і виділяє **дієслівні фразеологізми**, де головне слово, яке несе смислове навантаження, виражено дієсловом: *to raise Cain* (скандалити, зчиняти галас), **субстантивні** ФО, де головне слово, яке несе смислове навантаження, виражено іменником: *a biggun* (важлива персона). Відповідно, І.Корунець виділяє **адвербіальні**: *no wand again* (іноді, час від часу) та **ад'єктивні** фразеологізми: *cunning as fox* (хитрий, як лис) (Корунець, 2003).

Як бачимо, ФО можна аналізувати з різних сторін і за допомогою багатьох методів.

Аналіз вузькоспеціальної літератури з питань перекладу ФО свідчить, що однією з широко поширених проблем є національно-культурні відмінності між близькими за змістом ФО в різних мовах

(Кунін, 1986). Найчастіше, збігаючись за змістом, ідіоми мають різну емотивну функцію або стилістичну забарвленість. І. Корунець виділяє такі основні способи перекладу ФО: пошук ідентичної ФО, тобто **абсолютного або відносного еквівалента (моно еквівалента)**. Проте кількість подібних відповідностей в англійській та українській мовах вкрай обмежена, за її відсутності переклад може здійснюватися за допомогою аналогічної ФО, тобто **фразеологічним аналогом**, який тотожний за змістом із фразеологізмом у мові перекладу, проте відрізняється від нього лексичним наповненням та граматичною структурою; **вільний переклад: калькування** (запозичення), або **описовий переклад** (розкриття змісту фразеологізму без збереження його образності), коли перекладач сам створює адекватний відповідник, якщо в цільовій мові немає фразеологізмів, еквівалентних похідній ФО (Корунець, 2003).

Самостійний аналіз ФО, зібраних у творах Е. Хемінгуея, стосувався особливостей та частоти вживання ідіом цим автором, їх типів, а також способів їх відтворення українським перекладачем В. Митрофановим. Кількісний підрахунок показує, що на опрацьованих 374 сторінках англійського тексту методом суцільної вибірки зібрано 348 фразеологізмів, тобто, автор у своїх творах досить часто вживає ФО, практично – на кожній сторінці. Ці фразеологізми різні за структурою, використовуються Е. Хемінгуеєм при змалюванні характеру чи вдачі своїх героїв, їхній фізичний та моральний дух у різних життєвих ситуаціях. Фразеологізми допомагають авторові відобразити культуру американського народу, їхні звичаї та традиції, які віддзеркалюються у мові. Автор використовує фразеологізми щоб описати навколишнє середовище, рух, стан природи тощо, і допомогти читачеві швидше ввійти у світ твору.

Проведений В. Митрофановим перекладацький аналіз способів відтворення ФО, які вживає Е. Хемінгуей, українською мовою, показує, що залежно від значення вжитого в художніх творах Е. Хемінгуея сталого сполучення слів, наявності сталого відповідника в українській мові, перекладач використовує різні способи їх відтворення, а саме: моно еквіваленти (тобто абсолютні та відносні еквіваленти), вільний переклад (описовий спосіб перекладу) та пошук українського аналога. Випадків контекстуального відтворення, коли для відтворення змісту та його стилістичного забарвлення було вжито інший фразеологізм, або калькування (запозичення) фразеологізмів у текстах, що досліджувалися, не виявлено. Відповідно до проведеного аналізу частоти вживання різних способів в перекладі, найчастіше (58 %) перекладач вдається до пошуку українського **аналогу**, який тотожний за змістом із фразеологізмом у мові перекладу, проте відрізняється від нього лексичним наповненням та граматичною структурою, наприклад:

Every cloud has a silver lining, so I have to find this fish.

Та немає худа без добра, я повинен знайти цю рибу!

He <i>threw eye</i> at the girl on her back on the sloping beach		<i>Він зиркнув</i> на дружину, що лежала горілиць на піщаному схилі
---	--	--

Як свідчить проведений аналіз, 20% усіх випадків припадає на моно еквівалентний переклад, а саме на спосіб використання **відносних еквівалентів**, тобто таких ФО, які збігаються з відповідними в англійській мові за своїм значенням та стилістичним забарвленням, але різняться певними граматичними характеристиками або/і лексичним складом, наприклад:

<i>It rains cats and dogs</i>		<i>Лле як з відра</i>
-------------------------------	--	-----------------------

Майже така ж частотність (19,5%) припадає на вживання **описового способу** відтворення англомовних ФО, де майже не зберігається їх образність:

The big winter season shops were closed but she found <i>finger licking good</i> to eat and solid values to drink		Великі зимові крамниці були зачинені, але вона щоразу знаходила якісь <i>делікатеси</i> та рідкісні дорогі напої
---	--	---

Менш вживаними (1,5 %) виявились абсолютні еквіваленти, тобто такі, що повністю (або майже повністю) співпадають в обох мовах за значенням, граматичною структурою та лексичним складом, наприклад:

His chances to win the game are only <i>fifty-fifty</i>		Його шанси на виграш гри всього <i>п'ятдесят на п'ятдесят</i>
--	--	--

Отже, отримані результати дослідження дозволяють зрозуміти структурно-семантичну різноманітність ФО і способи їх відтворенні при перекладі. При відтворенні англійських фразеологізмів художнього дискурсу українською мовою найбільш ймовірним є використання декількох способів перекладу, але провідним залишається пошук аналога.

Висновок. ФО є звичайним явищем у художньому дискурсі, де важливе місце посідають способи відтворення емоції персонажів та формування адекватного враження від їхніх дій та вчинків.

Переклад фразеологізмів є творчим процесом і потребує вміння відшукати необхідні адекватні мовні засоби для вираження і збереження смислового навантаження та художньої цінності тексту перекладу. Не зважаючи на те, що фразеологічні одиниці є предметом багатьох досліджень, вони мають чималий потенціал для подальших студій. Перспективним для сучасних досліджень фразеологічних одиниць є культурологічний аспект цих мовних одиниць та типологічні зіставні дослідження.

Список використаної літератури

- 1. Баранцев К. Т.** Англо-український фразеологічний словник. К., 1969. 371 с.
- 2. Виноградов В. В.** Лексикология и лексикография. М., 1977.
- 3. Демський М. Т.** Системні зв'язки у сфері фраземіки. *Мовознавство*. 1991. №2. С. 36-43.
- 4. Кунин А. В.** Курс фразеології

современного английского языка: учебник для вузов. Москва: Высшая школа, 1986. 336 с. **5. Корунець І. В.** Порівняльна типологія англійської та української мов: навч. посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 459 с. **6. Швець Л. А.** Переклад фразеологізмів у англomовному кінотексті. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 46 (4). С. 293–300. **7. Шанский Н. М.** Фразеология современного русского языка. М.: Высшая школа, 1963. 156 с. **8. Ernest Hemingway.** The Old Man and The Sea. Charles Scribner's Sons, 1952. 127 p. **9. Ernest Hemingway.** The Garden of Eden. Charles Scribner's Sons, 1986. 247 p.

References

1. Barantsev, K. T. (1969). Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk [English-Ukrainian phraseological dictionary]. Lviv [in Ukrainian]. **2. Vinogradov, V. V.** (1977). Leksikologiya i leksikografiya [Lexicology and Lexicography]. M. [in Russian]. **3. Demskyi, M. T.** (1991). Systemni zviazky u sferi frazemiky [System links in the field of phraseology]. *Movoznavstvo*, 2, 36-43 [in Ukrainian]. **4. Kunin, A. V.** (1986). Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo yazyka [Course of the modern English phraseology]. M.: Vysshaya shkola [in Russian]. **5. Korunets, I. V.** (2003). Porivnialna typolohiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov [Comparative typology of English and Ukrainian]. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian]. **6. Shvets, L. A.** (2013). Pereklad frazeolohizmiv u anhlo-movnomu kinoteksti [Translation of phraseologisms in English-language cinema]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 46 (4), 293-300 [in Ukrainian]. **7. Shanskij N. M.** (1963). Frazeologiya sovremennogo russkogo yazyka [Phraseology of the modern Russian language]. M.: Vysshaya shkola [in Russian]. **8. Ernest Hemingway.** (1952). The Old Man and The Sea. Charles Scribner's Sons [in English]. **9. Ernest Hemingway.** (1986). The Garden of Eden. Charles Scribner's Sons [in English].

Данилюк Л. В., Назаренко А. В. Особливості відтворення англomовних фразеологізмів в українських перекладах

У статті розглянуто англійські фразеологічні одиниці з використанням комплексного підходу до їх дослідження, а саме: проведено аналіз структурно-семантичних особливостей цих одиниць, їх функціонування у художньому дискурсі та особливості відтворення в українських перекладах. Здійснено аналіз основних класифікацій фразеологічних одиниць, розглянуті різні підходи та принципи, за якими вони класифікуються, встановлено, що існуючі класифікації фразеологічних одиниць доповнюють одна одну. Проведено огляд спеціальних праць, що стосуються перекладацького аспекту фразеологічних одиниць, розглянуто можливі шляхи, способи, труднощі та особливості відтворення англomовних фразеологізмів різних структурних типів при перекладі на іншу мову. Встановлено, що основні труднощі при перекладі англomовних фразеологічних одиниць зумовлені ідіоматичністю певної групи фразеологізмів, їх етноспецифікою.

Самостійний аналіз фразеологічних одиниць проводиться на матеріалі художніх творів Е. Хемінгуея та їх українських перекладах, корпус фразеологізмів, що досліджуються, становить 348 одиниць. Визначено основні способи перекладу фразеологічних одиниць та встановлено частоту їх вживання перекладачем: пошук відповідного українського фразеологічного аналога (58 %), використання відносного еквівалента (20 %), описовий переклад (19,5 %), дослівний переклад (1%).

Ключові слова: фразеологічні одиниці, художній дискурс, український переклад, способи перекладу.

Данилюк Л. В., Назаренко А. В., Особенности перевода на украинский язык английских фразеологических единиц

В статье рассмотрены английские фразеологические единицы с использованием комплексного подхода к их исследованию, а именно: проведен анализ структурных и семантических особенностей этих единиц, их функционирование в художественном дискурсе и особенности воспроизведения в украинских переводах. Проведен анализ основных классификаций фразеологических единиц, рассмотрены разные подходы и принципы, на основе которых они классифицируются, установлено, что все рассмотренные классификации дополняет друг друга. Выполнен обзор специальных работ, касающихся переводческого аспекта фразеологических единиц, рассмотрены возможные способы, трудности и особенности перевода английских фразеологических единиц на украинский язык. Установлено, что основными трудностями при переводе английских фразеологизмов вызваны идиоматичностью некоторых видов фразеологических единиц, их этноспецификой.

Проведен самостоятельный анализ фразеологических единиц на материале художественных произведений Эрнеста Хемингуэя и их украинских переводах, количество исследуемых единиц составили 348 фразеологизмов. Определены основные способы перевода фразеологических единиц и установлена частота их использования переводчиком: поиск соответственного украинского аналога (58%), использование относительного эквивалента в украинском языке (20%), использование описания при переводе фразеологизма (19,5%), буквальный перевод (1%).

Ключевые слова: фразеологическая единица, художественный дискурс, украинский перевод, способы перевода.

Danylyuk L. V., Nazarenko A. V., The ways English phraseological units are translated into Ukrainian

The article deals with English phraseological units and the ways they are translated into Ukrainian. Complex approach is applied to in investigating she units: their structural and semantic peculiarities, functioning in fictions and the way of translation into Ukrainian. Analyses of main classifications of phraseological units and various approaches used to perform it were carried out, the conclusion was made that all the classifications are valid and complete

the whole picture. Review of the papers concerning the problems of translation of the units under investigation was performed. Special attention was paid to the ways of adequate translation of English phraseological units into Ukrainian. It was found out that idioms and nationally coloured stable expressions are the problem number one for translators.

Phraseological units, 348 in number, for analyses were collected from Ernest Hemingway's works for the research. The ways they are translated into Ukrainian by the translator were analyzed. It was discovered that the most frequently (58%) the translator applies to looking for Ukrainian analogical phraseological unit, while near equivalents were used in (20 %) cases, descriptive way of rendering the meaning of an English phraseological unit into Ukrainian was found in (19,5%) and direct word or word translation (1%).

Key words: phraseological units, translation, fiction, ways of translating.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2020 р.

Стаття прийнята до друку 23.02.2020 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. В. Л. Кравченко